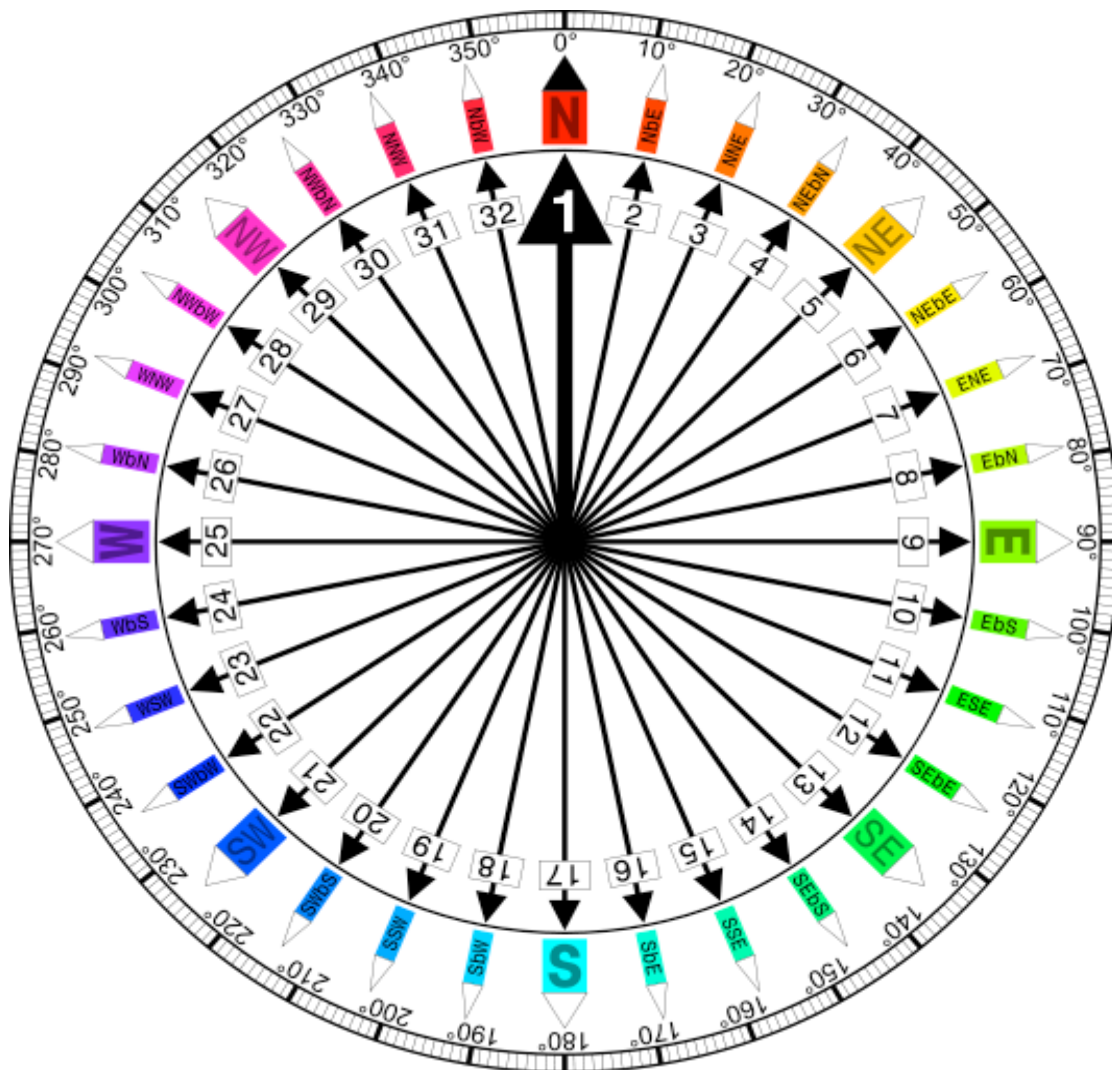

Richtinggevende Uitspraken Trendverkenning Energie Trendbureau Overijssel, 2009

De noodzaak van politieke keuzes

Het energiesysteem is in transitie. Het eindbeeld is al vrij duidelijk

Het besef dat er een noodzaak is om tot een verandering van energievoorziening en -consumptie te komen, is breed aanwezig. Wie alle studies naast elkaar legt, merkt dat het eindbeeld van de transitie vrij eenduidig is. Uiteindelijk zal de energievoorziening niet langer op fossiele brandstoffen gebaseerd zijn. De nieuwe energievoorziening draait op duurzame energietechnologieën.

Discussie over energie gaat dan ook niet over het eindbeeld maar over de *vorm* en het *tempo* van het transitiepad. Rond dat transitiepad zijn grote onzekerheden, die te maken hebben met grote gevestigde belangen, de toenemende vraag naar energie en nieuwe spelers op de markt, zowel wat consumptie als productie betreft (denk aan China).

De vorm van het transitiepad: het is de vraag of we 'op alle paarden kunnen wedden'

De energievraag vereist veel maatregelen. Voor de komende decennia propageren verschillende partijen verschillende oplossingen: kolen/kerncentrales, grootschalige wind / zon-productie, en ook lokale, kleinschalige energieproductie. Het is zeer de vraag of het wenselijk en mogelijk is om op al deze paarden te wedden. Ten eerste zijn de kosten van deze 'geen keuze strategie' hoog wat betreft het vereiste netwerk. Ten tweede is het de vraag of de verschillende modaliteiten elkaar niet wegconcurreren. Op het moment dat kolencentrales veel goedkope stroom gaan leveren, zal de economie van de zonnecollector op daken veranderen.

Het tempo van het transitiepad: het is de vraag of we veel tijd hebben

Spreekt men over 20 of over 100 jaar? Populair gesteld: zal de benzine-auto 2100 halen? De voorraden aan gas en olie zijn zo beperkt dat overheden 'posities innemen'. Zie bijvoorbeeld het gedrag van China, maar ook de Nederlandse poging een gasronde te vormen. Steenkool is wijdverspreid en nog ruimschoots aanwezig, maar daar kleven klimaatproblemen aan. De combinatie van tekorten en de klimaatverandering vraagt om actie in de eerste decennia van deze eeuw. Des te meer omdat deze ontwikkelingen nauw samenhangen met urgenter wordende vraagstukken rond voedsel (relatie biomassa) en water (energiewinning vergt veel water).

Politieke keuzes bepalen het tempo en de vorm van het transitiepad

De draai naar *renewable energy* vereist zulke grote systeemveranderingen, dat een versnelling van politieke keuzes noodzakelijk is. Sturing komt niet van de markt: marktpartijen hebben te grote belangen bij continuïteit van het bestaande systeem, maar ook te verschillende belangen, om grote veranderingen te bewerkstelligen. De roep om politieke keuzes wordt ook steeds sterker door de toenemende wens om onafhankelijk te zijn van onvoorspelbare producenten. Politieke keuzes liggen op alle niveaus: van lokale overheden tot internationale samenwerkingsorganen.

De rol en opties van Overijsselse spelers

Lokale/regionale overheden lijken actiever dan Rijk

De keuze voor verzelfstandiging van de energiebedrijven heeft het Rijk tot op heden druk bezighouden. Daarnaast heeft Den Haag te maken met tegengestelde belangen. Aan de ene kant de Europese klimaatdoelstellingen, en aan de andere kant de financieel/economische belangen van de voorraden fossiele brandstof en de industrie die daaromheen ontstaan is. Gevolg is het uitblijven van actie en fundamentele langetermijn beslissingen op nationaal niveau.

Gemeenten, provincies en ook waterschappen lijken actiever. Zij maken zich zorgen over de toekomst van de energievoorziening, maar ook over klimaatverandering waarvan de effecten van lokaal tot mondiaal niveau zich laten gelden. Op verschillende manieren versterken ze hun rol in de energiesector, bijvoorbeeld door het plannen van gemeentelijke energiebedrijven. Lokale en regionale overheden bewegen op gebied van energie sneller dan het Rijk.

Overijssel is in hoge mate afhankelijk van externe actoren

In de energiewereld is Overijssel een zeer kleine speler. Veel van de ontwikkelingen die de toekomst van de energievoorziening bepalen, spelen zich af op hoger schaalniveau af dan van de gemeente of de provincie. Dat geldt bijvoorbeeld voor technologische ontwikkelingen, klimaatontwikkelingen, maatschappelijke waarden en ontwikkelingen op gebied van regelgeving. Deze ontwikkelingen voltrekken zich buiten de invloedssfeer van Overijssel.

Overijssel heeft ruimte voor eigen initiatief.

Hoewel spelers in Overijssel afhankelijk zijn van anderen, is dit geen aanleiding voor apathie. Ondanks haar kleine schaal heeft Overijssel wel degelijk speelruimte. Figuurlijk: het draagvlak onder gemeenten en de bevolking is groot. En ook letterlijk: Overijssel heeft ruimte. In 2030 kan 30% van de energievraag door lokale energie opgewekt worden. Maar dan moet er wel een boel gebeuren. Daartoe hebben de Overijsselse spelers verschillende troeven in handen.

Bestaande sturingsmogelijkheden

Om te beginnen hebben lokale en regionale overheden nu al een uitgebreid palet aan mogelijkheden voor energiebeleid. Dat varieert van regelgeving (bovenwettelijke eisen aan bijvoorbeeld woningbouw, zoals dat nu in Groningen wordt toegepast), de inzet van financiën (de diverse subsidies), industriepolitiek (de stimulering van clustering rond de productie van zonnecellen in Limburg) en communicatie.

Lobby richting Rijk en de EU is voor lagere overheden essentieel

In verschillende realistische scenario's zijn lokale initiatieven economisch onmogelijk door keuzes die gemaakt zijn door hogere overheden. Om dit te voorkomen is lobbywerk van lokale overheden richting Rijk en EU nodig. Dit om bijvoorbeeld internationale maatregelen rond CO₂-heffingen of doorberekening van de kosten van CO₂-afvang voor elkaar te krijgen. Uiteindelijk gaat het erom *renewable energy* ook economisch een kans geven.

Overijssel beschikt over expertise op gebied van energie

Met de Universiteit Twente en een grote diversiteit aan bedrijven die werkzaam zijn in de energiesector, heeft Overijssel veel kennis over energie in huis. Vooral op het gebied van biomassa en *smart grids* is Overijssel sterk. Hiermee kan ze aanvullend zijn op andere regio's die ook de kansen van lokale energievoorzieningen hebben ontdekt. Vaak zijn deze regio's gelegen in het oosten van Nederland: Groningen, Friesland, regio Arnhem, Limburg.

Lokale energie en ruimtelijke ordening is en blijft een issue.

Duurzame lokale energietechnologieën hebben impact op de omgeving. Overijssel heeft, in vergelijking met de randstedelijke provincies, relatief veel ruimte. Fysiek ruimtebeslag van installaties en energieteelt, visuele aspecten, maar ook milieuaspecten als geluid, luchtkwaliteit en geur vormen een aandachtspunt. Energie kan als nieuwe (extra) drager voor regionaal ontwikkelingsbeleid gelden. Maar het is evident dat deze transitie nog veel discussie zal vergen.

Het belang van het netwerk

Nu Essent verkocht is, is de focus van de provincies en gemeenten als aandeelhouder van een energiebedrijf verschoven naar die van aandeelhouder van de regionale netbeheerder Enexis. De regionale energie-infrastructuur is de plek waar veel duurzame en lokale energieontwikkelingen hun aansluiting op het netwerk vinden.

Energienetten kunnen steeds slimmer worden ontworpen. Een *smart grid* is bijzonder geschikt voor decentrale energieproductie omdat het tweerichtingsverkeer toestaat. Ook maakt een slim net het mogelijk de energieprijs te laten hangen van de actuele energiebehoefte. Zo is het mogelijk om vraag en aanbod beter op elkaar af te stemmen. Met een slimme meter kan precies worden bijgehouden wie op welk moment elektriciteit levert of gebruikt.

Als aandeelhouder in de netten hebben provincies en gemeenten een verbindende factor in handen waarmee ze sturing en een impuls kunnen geven aan duurzame ontwikkelingen en innovaties.

Nieuwe organisatieprincipes voor de energievoorziening

Tijdelijke maatregelen

De technische ontwikkelingen rond energie gaan snel. Tegelijkertijd is de implementatie van nieuwe technieken een zaak van lange adem. De tijdelijkheid van systemen moet erkend worden als grondbeginsel van ons nieuwe energiebeleid.

Cascadering heeft de toekomst

Cascadering is het principe waarbij grondstoffen in stapjes tot waarde en energie gemaakt worden met een minimum aan energieverlies. Door cascadering valt veel te besparen, maar het vereist een heel ander plannings/organisatieprincipe. Bijvoorbeeld in ruimtelijke ordening. Het gebruik van restkoude en restwarmte is een belangrijk uitgangspunt bij cascadering. Zo kan warmte die vrijkomt bij industriële processen gebruikt worden om kassen te verwarmen en kan de warmte die vervolgens over is geleverd worden aan kantoren. Maar het transport van warmte/koude is slechts mogelijk over beperkte afstanden. Wil warmtetransport nuttig zijn, dan moeten industrie, kassen en kantoren niet al te ver van elkaar af liggen. Zo stelt cascadering eisen aan de inrichting van stad en landschap.

De opkomst van de prosument

Door nieuwe kleinschalige energie-installaties (wind, zon, bodem, etc.) en de geleidelijke ontwikkeling van een slim netwerk vervaagt de traditionele scheiding tussen energieproducent en -consument. Huishoudens worden *prosumenten*; actoren die soms energie aan het net onttrekken en soms zelfgeproduceerde energie terugleveren aan het net. Zo kunnen ze besparen op hun energiekosten of er zelf aan verdienen. De opkomst van de prosument verandert de logica en structuur van het net.